

Eastern Europe Studies Centre
Est. 2006

LIETUVOS UŽSIENIO POLITIKOS DIVERSIFI- KACIJOS AZIJOS IR RAMIOJO VANDENYNO REGIONE GALIMYBĖS: NAUJŲJŲ PARTNERIŲ POŽIŪRIS Į RUSIJĄ

Analitinė apžvalga

KONSTANTINAS ANDRIJAUSKAS

Santrauka

- 2021 m. Lietuvai pradėjus įgyvendinti savo užsienio politikos diversifikaciją Azijos ir Ramiojo vandenyno regione, kilo natūralus poreikis įvertinti ne tik ekonomines perspektyvas, bet ir sąlygiškai naujų partnerių požiūrį į mums rūpimus saugumo ir politinius klausimus.
- Visos keturios šalys, kuriose Lietuva nusprendė steigti savo atstovybes – Australija, Pietų Korėja, Singapūras ir Taivanas, pasižymi ne tik reikšmingais panašumais politiniu, ekonominiu ir vertybiniu atžvilgiais, bet ir delikačia geostrategine padėtimi tarp Kinijos, kaip didžiausios ekonominės partnerės, ir JAV, kaip svarbiausio saugumo garanto.

© VU IIRPS photo

KONSTANTINAS ANDRIJAUSKAS – RESC Kinijos tyrimų programos asocijuotasis ekspertas ir VU TSP-MI Azijos studijų ir tarptautinės politikos docentas. 2014 m. apgynė daktaro disertaciją Kinijos ir Rusijos tarpusavio santykių tema. Dalyvavo mokslinėse stažuotėse Kinijos Fudanio (Šanchajus, 2011 m.) ir Džedziango (Hangdžou, 2013 m.) universitetuose ir JAV Kolumbijos universitete (Niujorkas, 2017 m., Fulbright tyrėjo stipendija). Paskelbė kelias dešimtis akademinio pobūdžio publikacijų; vienos mokslinės monografijos autorius (2016 m.) ir vienos bendraautorius (2018 m.); Kinijos tyrėjų Vidurio ir Rytų Europoje konsorciumo ir Europos Kinijos studijų asociacijos narys.

- Kita vertus, atlikus šių keturių šalių svarbiausių pastarųjų doktrininų ir apžvalginių užsienio politikos dokumentų lyginamąją analizę atsiskleidžia reikšmingi požiūrio į Rusiją, laikomą didžiausia išorės grėsme Lietuvai, skirtumai.
- Kaip ir buvo galima tikėtis, Rusija reikšmingai figūruoja abiejų nagrinėjamų vidutinių galių – Australijos ir Pietų Korėjos – dokumentuose, tačiau, nors abi jos yra itin svarbios JAV sąjungininkės, Seulo požiūris į Maskvą daugiausia dėl geostrateginių ypatumų yra pastebimai palankesnis nei Kanberos.
- Nepaisant to, kad kalbant apie Singapūrą ir Taivaną, nebuvo išleista užsienio politiką apibūdinančių dokumentų, apimtimi ir nuodugnumu prilygstančių Australijos ar Pietų Korėjos dokumentams, galima susidaryti pagrįstą įspūdį, kad abi šalys Rusiją vertina pabrėžtinai pragmatiškai (nors Taipėjui ir kelia nerimą didėjanti Maskvos ir Pekino strateginė partnerystė, ypač jos karinis dėmuo).
- Lietuvos užsienio politikos formuotojams komunikuojant „Rusijos problemą“ šių šalių atstovams rekomenduojama deramai atsižvelgti į esamus tarpusavio požiūrio skirtumus, kartu pabrėžiant kiekvienai jų būdingas ir bendras temas. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas Maskvos keliamoms grėsmėms globaliai (san)tvarkai ir jos vaidmeniui Pekino karinėje modernizacijoje ir galios projektavimo procese.

Įvadas

2020 m. pabaigoje prisaikdinti naujai Lietuvos Vyriausybei paskelbus, kad laisvės ir demokratijos darbotvarkė taps vienu pagrindinių šalies užsienio politikos principų, be kitų dalykų, buvo praktiškai pradėta santykių su Azijos ir Ramiojo vandenyno regiono valstybėmis peržiūra. 2021 m. pavasarį Lietuvai oficialiai pasitraukus iš Kinijos ir Vidurio ir Rytų Europos šalių tarpusavio bendradarbiavimo (vadinamojo 16/17+1) formato, dar didesnis dėmesys teko paskelbtai Lietuvos užsienio politikos diversifikacijai Australijos, Korėjos Respublikos (Pietų Korėjos), Singapūro ir Kinijos Respublikos (Taivano) kryptimi. Sprendimų

priėmėjai Vilniuje nedarė paslapties iš to, kad numatytas santykių gilinimas su kiekviena iš tų šalių pirmiausia steigiant savo diplomatinę (ar, kaip Taivane, ekonominę) atstovybę yra didele dalimi grindžiamas būtent siekio diversifikuoti savo užsienio politiką nuo autoritarines ir agresyvias tendencijas šalies viduje ir užsienyje vis labiau demonstruojančios Kinijos Liaudies Respublikos.

Nors svarbiausiu diversifikacijos akcentu iš pirmo žvilgsnio tapo pragmatinis poreikis kompensuoti ekonomines grėsmes, kylančias dėl didžiausios Azijos rinkos praradimo, naujai

atsivėrusių diplomatinių horizontų kontekste verta atkreipti dėmesį ir į Lietuvai labiausiai rūpimus saugumo ir politinius klausimus. Šioje glaustoje analitinėje apžvalgoje kaip tik ir siekiama remiantis svarbiausių Australijos, Pietų Korėjos, Singapūro ir Taivano pastarųjų doktrinių ir apžvalginių užsienio politikos dokumentų lyginamąja analize atskleisti kiekvienos iš jų požiūrį į didžiausia išorės grėsmė Lietuvai laikomą Rusiją. Vis dėlto pirmiausia atrodo prasminga bent trumpai aptarti bendrąjį tų šalių, kaip sąlygiškai naujų (santykiai su kiekviena iš jų užmegzti dar prieš tris dešimtmečius) mūsų partnerių, kontekstą, ypač sąveikoje su JAV ir Kinija.

Bendrasis ketverto kontekstas

Lietuvos sprendimas steigti savo atstovybes būtent šiose keturiuose šalyse atrodo logiškas ir nuoseklus, atsižvelgiant tiek į išsakytus politinės ir ekonominės kilmės motyvus, tiek į atitinkamas bendras naujųjų partnerių savybes. Visas ketvertas pasižymi postmodernia, išsivysčiusia, atvira ir daugeliu atžvilgių aukštosiomis technologijomis paremta ekonomika ir plačiai pripažįstamuose tarptautiniuose verslo sąlygų, ūkio atvirumo ir korupcijos suvokimo reitinguose išsidėsto atitinkamai tarp 15-os, 25-ių ir 35-ių geriausiai vertinamų pasaulio valstybių. Dėl savo ekonominių pasiekimų Pietų Korėja, Singapūras ir Taivas tebėra laikomi trimis iš keturių tikrųjų „Azijos tigrų“ ar „drakonų“ (Honkongo atveju apie šį statusą kalbėti darosi vis sunkiau dėl miesto autonomiją nuosekliai naikinančios Kinijos valdžios veiksmų), o Australija gali pasigirti savo, kaip „laimingos šalies“ (*the lucky country*), reputacija.

Turint omenyje Lietuvos užsienio politikos diversifikacijos vertybinį akcentą, verta pažymėti, kad Singapūras, priešingai nei likęs trejetas, nėra visuotinai pripažįstamas laisva demokratija. Kita vertus, visos keturios šalys

vaidina svarbų vaidmenį JAV sukurtoje ir šiuo metu peržiūrimoje bendroje Azijos ir Ramiojo bei Indijos vandenynų saugumo architektūroje *de jure* (Australija ir Pietų Korėja) ar *de facto* (Taivas) amerikiečių sąjungininkų ir strateginių partnerių (Singapūras) pavidalu. Australija ir Pietų Korėja pačios savaime yra tarptautiniu mastu pripažintos visapusiškos vidutinės galios (*middle powers*), dėl ūkio dydžio ir išsivystymo tapusios Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (2018 m. prie jos prisijungė ir Lietuva) ir G20 formato narėmis, o kariniu požiūriu galinčios pasigirti atitinkamai 12 ir 10 vietomis pagal išlaidas gynybai pasaulyje ir tvariais ir giliais saugumo aljanso ryšiais su JAV (atitinkamai nuo 1951 ir 1953 m.). Taivas, kuriam JAV tebėra prisiėmusi sąmoningai miglotus gynybos įsipareigojimus, yra ties didžiausių pasaulio ekonomikų ir karinių galių 20-uko ribomis. Atsižvelgiant į tai, kad visų keturių šalių didžiausia ekonominė partnerė yra Kinija, o svarbiausias saugumo garantas – JAV, nuosekliai intensyvėjanti abiejų milžinių tarpusavio konkurencija kelia joms ypač rimtas dilemas. Nors Kinijos veiksnys vis reikšmingesnis ir Lietuvai, ribota šios analitinės apžvalgos apimtis skatina sutelkti dėmesį į gerokai mažiau ketverto užsienio politikos viešojoje dokumentacijoje pabrėžiamą, tačiau mums nepaprastai aktualią valstybę – Rusiją.

Rusija ketverto apžvalginiuose užsienio politikos dokumentuose

Sąlygiškai naujų Lietuvos partnerių ketvertas skiria pakankamai dėmesio savo įgyvendinamos užsienio politikos tikslų, jų siekimo priemonių ir bendrojo tarptautinio konteksto aprašymui viešai prieinamuose apžvalginiuose dokumentuose ar bent oficialiose savo vyriausybės interneto svetainėse. Siekiant nuoseklumo, toliau apsiribojama atitinkamų faktinių užsienio reikalų ministerijų pozicijomis, išdės-

tytomis paskutine savo redakcija anglų kalba. Suprantama, kad nagrinėjamuose dokumentuose ne visada spėta atsižvelgti į naujausias tarptautines aktualijas.

Kaip ir buvo galima tikėtis, plačiausiai savo užsienio politikos įgyvendinimo kontekstą aprašo abi vidutinės galios – Australija ir Pietų Korėja. Pagrindiniu analizės šaltiniu šiais atvejais tapo laisvesnio apžvalginio žanro baltosios knygos (*white papers*). Vis dėlto, palyginti su kasmetine Pietų Korėjos diplomatijos baltąja knyga, skirtoji Australijos užsienio politikai yra kur kas rečiau atnaujinamas dokumentas, todėl pastaruoju atveju tenka vadovautis 2017 m. redakcija, kuri pristatoma kaip pirmasis visapusiškas šalies tarptautinės darbotvarkės apibendrinimas per 14 metų. Šiame daugiau nei 100 puslapių apimties dokumente Rusijai nėra skiriama daug dėmesio, tačiau jos vertinimas yra vienareikšmis ir panašus į Lietuvos. Rusija kaltinama tarptautinės teisės pažeidimais, ypač – agresyviais prievartiniais veiksmais prieš Ukrainą, ir programišių atakomis 2016 m. JAV prezidento rinkimų metu. Dokumente pripažįstama, kad Rusijos „destabilizuojantys veiksmai“ jau veikia Australiją daugiau ar mažiau tiesiogiai, ir žadama priešinantis jiems dirbti kartu su partneriais, ypač NATO. Suprantama, kad Kanberai ypač didelį nerimą kelia Maskvos vaidmuo MH17 keleivinio orlaivio tragedijoje, tad ir Ukrainos krizėje apskritai.

Pietų Korėjos 2020 m. diplomatijos baltoji knyga apibūdinama kaip 2019 m. šalies įdėtų diplomatinių pastangų kompendiumas, žymintis jos gyvavimo per ateinantį šimtmetį išieities tašką. Šioje pastebimai didesnės reikšmės redakcijoje Rusijai skiriama nemažai dėmesio. Nors abi valstybės neturi bendros sienos, nurodoma, kad Rusija yra viena iš „keturių kaimyninių šalių“ (kartu su Šiaurės Korėja, Kinija ir Japonija). Bendra Lietuvos ir Pietų Korėjos „kaimynė“ dokumente nagrinėjama dviem požiūriais. Pirmuoju konstatuojamas 2019 m.

suintensyvėjęs Rusijos ir Šiaurės Korėjos tarpusavio bendradarbiavimas ekonominėje, karinėje ir diplomatinėje srityse, labiausiai išryškėjęs pirmojo nuo 2011 m. viršūnių susitikimo metu. Panašiai kaip ir Kinijos atveju, Seulas ragina Rusiją prisiimti „konstruktyvų vaidmenį“ pusiasalio taikos procese. Kita vertus, Rusija vadinama esmine pačios Pietų Korėjos pradėtos įgyvendinti Naujosios šiaurės politikos partnerė, ypač pabrėžiant tarpusavio „9 tiltų“ iniciatyvą, apimančią ambicingą sričių paketą nuo energetikos iki turizmo. Abiem šiais projektais dabartinė prezidento Moon Jae-ino administracija puoselėja bendresnę šalies užsienio politikos diversifikacijos tikslą. Turint omenyje tai, kad dabartinis Pietų Korėjos vadovas pranoko visus savo pirmtakus gilindamas santykius su Kremliumi, kyla tam tikrų abejonų dėl ryšių tęstinumo jam pasitraukus iš posto 2022 m., kaip reikalaujama pagal šalies konstituciją.

Australijai ar Pietų Korėjai apimtimi ir išsamumu prilygstančių užsienio politiką apibūdinančių viešų Singapūro ir Taivano dokumentų nebuvo išleista. Panašiai kaip ir Lietuva, Singapūras oficialioje Užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėje apibūdina save kaip „mažąją valstybę“ (*small state*). Ten pat pateikiamoje santykių su išoriniu pasauliu apžvalgoje Rusija yra traktuojama kaip tolima Europos šalis, potencialiai svarbi dėl savo ekonominių perspektyvų ir vaidmens posovietinėje erdvėje ir Arktyje, atitinkamai pabrėžiant tebesitęsiančias Singapūro derybas dėl laisvosios prekybos susitarimo su Maskvos įrankiu laikoma Eurazijos ekonomine sąjunga ir 2013 m. užsitvirtinę stebėtojo vietą Arkties taryboje.

Pagaliau, kalbant apie ginčytino tarptautinio statuso Taivaną daugiausia nagrinėjamu klausimu pasako įprastai dukart per metus faktiniam šalies parlamentui pateikiamos užsienio politikos ataskaitos. Kadangi keliose paskutiniuosiose iš jų Rusija apskritai nebuvo minima, nuspręsta šiuo požiūriu išnagrinėti vi-

sus tokius viešai prieinamus dokumentus nuo 2006 m. spalio. Lyginamosios analizės rezultatai atskleidė tris esmines Taiwanui rūpinčias temas: Rusijos vaidmenį pasaulio ekonomikoje ir saugumo krizėse (pirmiausia Ukrainoje ir Sirijoje), faktinius tarpusavio santykius (vizos, ekonominio ir mokslinio bendradarbiavimo potencialas) ir ypač – gilėjančią Pekino ir

Maskvos strateginę partnerystę. Nors Taivanas, panašiai kaip Pietų Korėja ir Singapūras, Rusiją vertina pabrėžtinai pragmatiškai, karinis jos bendradarbiavimo su Kinija dėmuo kelia salai daug pagrįsto nerimo. Išskyrus Australiją, būtent Taivano požiūris į Rusiją atrodo artimiausias Lietuvai.

Išvados ir rekomendacijos

Nepaisant to, kad visos keturios Azijos ir Ramiojo vandenyno regiono šalys, kuriose Lietuva nusprendė steigti savo atstovybes, iš tikrųjų pasižymi reikšmingais tarpusavio panašumais politiniu, ekonominiu, vertybiniu ir strateginiu atžvilgiais, jų apžvalginuose ir doktrininiuose užsienio politikos dokumentuose formuluojamas požiūris į Rusiją skiriasi. Trys geografiškai artimesnės šalys Rusiją vertina pabrėžtinai pragmatiškai, nors Pietų Korėja ir ypač Taivanas turi tam tikrų nuogąstavimų dėl jos sąveikos atitinkamai su Šiaurės Korėja ir Kinija. Tolimoji Australija, kita vertus, Rusiją vertina kur kas griežčiau, kaip ir galima tikėtis turint omenyje neseną MH17 keleivinio orlaivio tragediją. O kita kertinė JAV sąjungininkė ir vidutinė galia – Pietų Korėja – Rusiją laiko esmine partnere įgyvendinant savo pačios diplomatinę diversifikaciją.

Lietuvos užsienio politikos formuotojams komunikuojant „Rusijos problemą“ šių keturių šalių atstovams rekomenduojama atsižvelgti į esamus tarpusavio požiūrio skirtumus, kartu pabrėžiant kiekvienai jų būdingas ir bendras temas. Pastaruoju atveju ypatingą dėmesį derėtų skirti grėsmes globaliai (san)tvarkai keliančios autoritarinės Rusijos iššūkiui, kartu primenant, jog Maskva atlieka esminį vaidmenį Pekino karinėje modernizacijoje ir jo kietosios galios projektavimo sklaidos procese. Atsižvelgiant į išsakytus argumentus, daugiausia sėkmės įgyvendinant šį tikslą galima tikėtis Australijoje ir Taivane, o svarbiausias iššūkis, atrodytų, laukia Pietų Korėjoje – jai didesnę dėmesį patariama skirti po 2022 m. kovą vykšančių rinkimų, kai Lietuvos pozicijai skleisti gali susiklostyti palankesnė terpė.

Eastern Europe Studies Centre